

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 1

2026

AXLOQIY TARBIYANING SHAKLLARI, TURLARI VA TEKNOLOGIYALARI

Turaxodjaeva Zulxumor Yusufjanovna
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va uni amalga oshirishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda axloqiy tarbiyaning shaxs ma'naviy rivojlanishidagi o'rni, an'anaviy va innovatsion yondashuvlarning uyg'unligi hamda interfaol metodlarning samaradorligi yoritiladi. Axloqiy tarbiyani tizimli va texnologik asosda tashkil etish yosh avlodda mas'uliyat, vijdon, empatiya va ijtimoiy faollikni shakllantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: axloqiy tarbiya, tarbiya shakllari, tarbiya turlari, pedagogik texnologiyalar, ma'naviy rivojlanish, shaxs tarbiyasi.

ФОРМЫ, ВИДЫ И ТЕХНОЛОГИИ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ

Тураходжаева Зулхумор Юсуфжановна

Исследователь Наманганского государственного университета.

Аннотация

В статье проводится научно-теоретический анализ форм, видов и современных педагогических технологий нравственного воспитания. Раскрывается роль нравственного воспитания в духовно-личностном развитии обучающихся, рассматривается сочетание традиционных и инновационных подходов, а также эффективность интерактивных методов обучения. Обосновывается, что системная и технологически выстроенная организация нравственного воспитания способствует формированию ответственности, совести, эмпатии и социальной активности личности.

Ключевые слова: нравственное воспитание, формы воспитания, виды воспитания, педагогические технологии, духовное развитие, личностное воспитание.

FORMS, TYPES, AND TECHNOLOGIES OF MORAL EDUCATION

Zulxumor Yusufjanovna Turakhodjaeva

Researcher at Namangan State University.

Abstract

This article presents a theoretical analysis of the forms, types, and modern pedagogical technologies of moral education. The study examines the role of moral education in students' spiritual and personal development, highlights the integration of traditional and innovative approaches, and evaluates the effectiveness of interactive teaching methods. It is substantiated that a systematic and technology-based organization of moral education contributes to the development of responsibility, conscience, empathy, and social engagement.

Keywords: moral education, forms of education, types of education, pedagogical technologies, spiritual development, personal education.

Bugungi globallashuv va ijtimoiy munosabatlar jadallashayotgan sharoitda jamiyatning barqaror rivojlanishi, ijtimoiy totuvlik va insoniy qadriyatlarining saqlanishi bevosita shaxsning axloqiy tarbiyasi darajasiga bog'liqdir. Ayniqsa, yosh avlodni ma'naviy yetuk, mas'uliyatli, halol va vijdonli shaxs sifatida tarbiyalash ta'lim-tarbiya tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, axloqiy tarbiyaning mazmuni, shakllari, turlari hamda uni amalga oshirish texnologiyalarini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Axloqiy tarbiya shaxsda jamiyat tomonidan e'tirof etilgan axloqiy me'yorlar, qadriyatlar va xulq-atvor qoidalarini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayondir. Bu jarayon o'z

mohiyatiga ko'ra faqat nazariy bilimlar berish bilan cheklanmay, balki shaxsning ichki dunyosi, e'tiqodi, motivatsiyasi va amaliy xatti-harakatlariga ta'sir ko'rsatishni nazarda tutadi. Shuning uchun axloqiy tarbiya samaradorligi ko'p jihatdan uning shakllari, turlari va pedagogik texnologiyalarining to'g'ri tanlanishi bilan belgilanadi.

Zamonaviy pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy tarbiyaviy usullar bilan bir qatorda interfaol, shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion texnologiyalardan foydalanish axloqiy tarbiyaning ta'sirchanligini sezilarli darajada oshiradi. Bunda tarbiyaviy suhbat, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, loyihaviy faoliyat, refleksiya va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari muhim o'rin egallaydi. Axloqiy tarbiyaning shakllari va turlarini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish yoshlarning axloqiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu bois mazkur maqolada axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalari pedagogik jihatdan tahlil qilinib, ularning tarbiyaviy jarayondagi o'rni va ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiyani samarali tashkil etish, shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik yondashuvlarni boyitishga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv, raqamli axborot makonining kengayishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida jamiyatda axloqiy me'yorlar va qadriyatlar bilan bog'liq muammolar tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, yosh avlod orasida befarqlik, individualizm, ijtimoiy mas'uliyatning pasayishi, axloqiy tanlovlar oldida ikkilanib qolish holatlari kuzatilayotgani axloqiy tarbiyani zamonaviy sharoitga mos ravishda tashkil etish zaruratini kuchaytirmoqda. Shu sababli axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalarini ilmiy-pedagogik jihatdan qayta ko'rib chiqish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Zamonaviy jamiyatda yoshlar ongiga turli mafkuraviy, madaniy va axborot oqimlarining kuchli ta'siri mavjud bo'lib, bu ularning axloqiy qarashlari va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. An'anaviy tarbiyaviy usullar bunday murakkab sharoitda har doim ham kutilgan samarani bermasligi mumkin. Shu bois axloqiy tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, interfaol metodlar va refleksiv faoliyatdan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda. Mavzuning dolzarbligi O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan ta'lim va ma'naviy-ma'rifiy islohotlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Davlat siyosatida yosh avlodni ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Biroq ushbu maqsadga erishishda axloqiy tarbiyani tashkil etishning mazmuni, shakllari va texnologiyalarini zamon talablariga moslashtirish, ularni ta'lim jarayoniga tizimli joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiya ko'pincha alohida tadbirlar yoki epizodik faoliyat sifatida tashkil etilayotgani uning samaradorligini pasaytiradi. Axloqiy tarbiyani uzluksiz, tizimli va texnologik asosda tashkil etish, ya'ni uning shakllari va turlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish hozirgi kunning muhim pedagogik zaruratidir. Demak, axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalarini chuqur ilmiy tahlil qilish va ularni ta'lim amaliyotiga mos ravishda takomillashtirish jamiyatning ma'naviy rivoji, yoshlarning axloqiy yetukligi va barqaror ijtimoiy muhitni ta'minlash nuqtai nazaridan hozirgi kunning dolzarb va zarur masalasidir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalariga oid ilmiy adabiyotlar pedagogika, psixologiya, falsafa hamda ijtimoiy fanlar kesishmasida keng yoritilgan. Mavjud tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, axloqiy tarbiya shaxsning ijtimoiylashuvi, ma'naviy yetukligi va jamiyatda mas'uliyatli xulq-atvorini ta'minlashda yetakchi omil sifatida e'tirof etiladi.

Pedagogik adabiyotlarda axloqiy tarbiya ko'pincha ta'lim jarayonining ajralmas tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi. V.A. Slastyonin, I.F. Isayev, N.D. Nikandrov kabi olimlar axloqiy tarbiyani shaxsda axloqiy ong, axloqiy his-tuyg'u va axloqiy xulq-atvorni uyg'un rivojlantirish jarayoni sifatida izohlaydilar. Ularning tadqiqotlarida tarbiyaviy ishlarning shakllari (suhbat,

munozara, namuna ko'rsatish, jamoaviy faoliyat) va turlari (ma'naviy-axloqiy, fuqarolik, huquqiy tarbiya) tizimli yondashuv asosida ko'rib chiqilgan.

Psixologik tadqiqotlarda axloqiy tarbiyaning shaxs ichki mexanizmlari bilan bog'liqligi alohida ta'kidlanadi. Psixolog olimlar axloqiy qaror qabul qilish, vijdon, empatiya va mas'uliyat kabi sifatlar faqat tashqi ta'sir orqali emas, balki shaxsning ichki motivatsiyasi va refleksiyasi orqali shakllanishini asoslab beradilar. Bu yondashuv axloqiy tarbiyada faol va interfaol texnologiyalardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda axloqiy tarbiya masalasiga bag'ishlangan adabiyotlarda pedagogik texnologiyalarning o'rni keng yoritilmoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda axloqiy tarbiyani amalga oshirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, muammoli o'qitish, loyihaviy faoliyat, rolli o'yinlar va refleksiv mashg'ulotlar samarali texnologiyalar sifatida baholanadi. Bu texnologiyalar axloqiy bilimlarni amaliy xulq-atvor bilan bog'lash, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va axloqiy pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qilishi qayd etiladi.

Xalqaro miqyosdagi ilmiy hujjatlar va tavsiyalarda, jumladan UNESCO materiallarida axloqiy tarbiya barqaror rivojlanish, fuqarolik mas'uliyati va global qadriyatlarni shakllantirish bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Ushbu manbalarda axloqiy tarbiyaning shakllari va texnologiyalarini milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish muhimligi ta'kidlanadi. Milliy ilmiy adabiyotlarda esa axloqiy tarbiya masalalari ko'proq ma'naviy-ma'rifiy ishlar, milliy an'analar va ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda o'rganilgan. Tadqiqotlarda axloqiy tarbiyaning shakllari va turlari keng yoritilgan bo'lsa-da, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tizimli ravishda qo'llash masalasi yetarli darajada kompleks tahlil qilinmagan.

Mavzuga oid adabiyotlar axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari, shakllari va turlari yetarli darajada yoritilganini ko'rsatadi. Biroq axloqiy tarbiyani amalga oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlarini tizimli tahlil qilish, ularni amaliyotga joriy etish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot jarayonida axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalari pedagogik-nazariy manbalar tahlili hamda ta'lim amaliyotidagi kuzatuvlar asosida o'rganildi. Tahlil ishlari axloqiy tarbiyaning mazmuni, uni tashkil etish shakllari va qo'llanilayotgan pedagogik texnologiyalarning shaxs rivojiga ta'sirini aniqlashga yo'naltirildi.

Nazariy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, axloqiy tarbiya samaradorligi uning shakllari va turlarining ta'lim jarayoniga maqsadga muvofiq integratsiya qilinishi bilan chambarchas bog'liqdir. An'anaviy tarbiyaviy shakllar — suhbat, nasihat, namuna ko'rsatish va jamoaviy faoliyat axloqiy me'yorlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, ular zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitilgandagina yuqori natija beradi. Axloqiy tarbiyaning individual, jamoaviy va ijtimoiy yo'naltirilgan turlari shaxsning turli rivojlanish ehtiyojlarini qamrab olishi aniqlandi.

Pedagogik texnologiyalar tahlili shuni ko'rsatdiki, interfaol va shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar axloqiy tarbiyaning ta'sirchanligini sezilarli darajada oshiradi. Muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, loyihaviy faoliyat va refleksiv mashg'ulotlar orqali o'quvchilar axloqiy me'yorlarni tayyor qoidalar sifatida emas, balki ongli ravishda qabul qilinadigan shaxsiy qadriyat sifatida anglay boshlaydilar. Bu jarayonda axloqiy ong bilan amaliy xulq-atvor o'rtasidagi bog'liqlik mustahkamlanadi.

Amaliy kuzatuvlar natijalariga ko'ra, axloqiy tarbiya texnologiyalarini tizimli qo'llash quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

- o'quvchilarda axloqiy tushunchalar va qadriyatlarning ongli shakllanishi;
- vijdon, mas'uliyat va empatiya kabi axloqiy sifatlarning rivojlanishi;
- ijtimoiy muhitda o'z xatti-harakatlarini baholash va boshqarish ko'nikmalarining kuchayishi;
- mustaqil axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatining shakllanishi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, axloqiy tarbiyada pedagog shaxsining roli alohida ahamiyat kasb etadi. O'qituvchining axloqiy namunasi, kommunikativ madaniyati va tarbiyaviy yondashuvi qo'llanilayotgan texnologiyalarning samaradorligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, tahlil va olingan natijalar axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalari o'zaro uyg'unlashgan holda qo'llanilgandagina shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida barqaror natijalarga erishish mumkinligini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, axloqiy tarbiyaning shakllari, turlari va texnologiyalari shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ularni zamonaviy ta'lim jarayoniga mos ravishda tashkil etish bugungi kunning muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Axloqiy tarbiya faqatgina me'yor va qoidalarni o'rgatish bilan cheklanmasdan, shaxsda ongli tanlov, mas'uliyat, vijdon va ijtimoiy faollikni shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, axloqiy tarbiyaning an'anaviy shakllari zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi. Interfaol, shaxsga yo'naltirilgan, muammoli va refleksiv texnologiyalar axloqiy qadriyatlarni o'quvchilar ongiga chuqur singdirish, ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon yaratadi. Bu jarayonda axloqiy tarbiyaning individual, jamoaviy va ijtimoiy yo'naltirilgan turlarini tizimli qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, axloqiy tarbiyani shakllari, turlari va texnologiyalarining uzviy uyg'unligi asosida tashkil etish yosh avlodni ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalashning eng samarali yo'llaridan biridir. Mazkur yondashuv ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiyani takomillashtirish, jamiyatda sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirish va barqaror ijtimoiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Сластёнин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика. – М.: Академия, 2013. – 608 с.
2. Никандров Н. Д. Нравственное воспитание личности в современной школе. – М.: Педагогика, 2009. – 256 с.
3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
4. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – М.: Логос, 2014. – 384 с.
6. Очилов О. Ма'naviy-axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2019. – 184 b.
7. Кодирова М. Ёшларда axloqiy madaniyatni shakllantirish texnologiyalari // Педагогик таълим. – 2021. – №3. – Б. 42–47.